

CZU: 159.953.5:37.015:373.3

DOI: 10.36120/2587-3636.v37i3.140-152

UNELE ASPECTE REFERITOR LA CONCEPTUL, COMPONENTELE ȘI CONDIȚIILE PEDAGOGICE DE FORMARE A COMPETENȚEI DE GÂNDIRE CRITICĂ LA ELEVII DE VÂRSTĂ ȘCOLARĂ MICĂ

Vasile PANICO, dr., prof. univ.

<https://orcid.org/0000-0002-4431-1770>

Catedra PÎP, Universitatea Pedagogică de Stat „I. Creangă” din Chișinău

Rezumat. În lucrare se abordează unele aspecte despre conceptul, componentele structurale și condițiile generale de formare a competenței gândirea critică la elevi. Subiectele de bază reflectate în lucrare sunt următoarele: relațiile competențelor gândirea critică și creativă; mijloacele de formare a competenței gândirea critică și creativă; componentele competenței gândirii critice și condițiile generale de formare și dezvoltare a competenței gândirea critică la elevii de vârstă școlară mică. Competența gândirea critică este constituită din următoarele componente: atitudinile, cunoștințele/informația despre mijloacele de cunoaștere, comportamentul (argumentarea, analiza, gândirea logică și creativă, gândirea independentă) și componenta reflexivă. În baza reperelor teoretice, praxiologice și prevederile curriculumului național au fost elucidate condițiile psihopedagogice de formare și dezvoltare a competenței de gândire critică. Fiecare grup de condiții psihopedagogice preponderent este orientat spre formarea și dezvoltarea anumitor componente ale competenței de gândire critică.

Cuvinte-cheie: conceptul și componentele competenței gândirea critică, condiții pedagogice, gândirea creativă și logică, abilități și atitudini.

SOME ASPECTS REGARDING CONCEPT, COMPONENTS AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF TRAINING THE CRITICAL THINKING COMPETENCE IN STUDENTS OF EARLY SCHOOL AGE

Abstract. The paper addresses some aspects of the concept, structural components, and general conditions for the formation of critical thinking competence in students. The basic topics reflected in the work are the following: relationships of skills critical and creative thinking; the means of training critical and creative thinking skills; critical thinking competency components and conditions; general training and development of critical thinking competence in students of small school age. The critical thinking competence is made up of the following components: attitudes, knowledge/information about means of knowledge, behavior (argument, analysis, logical and creative thinking, independent thinking) and the reflective component. Based on the theoretical, praxiological benchmarks and the provisions of the national curriculum, the psycho-pedagogical conditions for the formation and development of the critical thinking competence were elucidated. Each group of psychopedagogical conditions is mainly oriented towards the formation and development of certain components of critical thinking competence.

Keywords: the concept and components of competence, critical thinking, pedagogical conditions, creative and logical thinking, skills, and attitudes.

Introducere

Educația secolului XXI are menirea de a pune accentul pe formarea și dezvoltarea următoarelor competențe strategice, care în opinia noastră vor determina viitorul și existența societății: sociomorale; creative și de viață ambientală; de învățare și gândire

critică. Informațiile asimilate de personalitate în cadrul activităților de viață necesită să fie analizate critic și valoric, sub aspectul în care acestea devin utile în raport cu trebuințele personale, de grup și sociale. Competența de gândire critică reprezintă un sistem de cunoștințe, judecăți, abilități și atitudini valorice care se aplică în analiza, interpretarea și aprecierea fenomenelor și proceselor din natură și societate, în trasarea strategiilor de dezvoltare și autodezvoltare personală, în elaborarea și realizarea pozitivă a deciziilor.

În condițiile în care societatea se dezvoltă vertiginos și contradictoriu, adeseori incontrollabil, fluxul de informații și acțiuni este foarte intens și dificil/anevoios de a diferența adevărul de neadevăr, dreptatea de nedreptate, valoarea de nonvaloare. Actualmente devine evident faptul că personalitatea umană trebuie să posede competența de a examina critic evenimentele și procesele din natură și societate, de a analiza adecvat condițiile de desfășurare a lor și de a lua decizii pozitive în raport cu valorile general-umane și naționale. Activitatea de formare și dezvoltare la personalitate a competenței de gândire critică necesită să fie permanent motivată și automotivată. Procesul de autoformare, autoeducare a motivației este caracteristic pentru fiecare om și toate componentele ale societății (familie, comunități locale și naționale, grupuri și microgrupuri formale și informale). Autoeducația favorizează autodezvoltarea educatului „...care presupune transformarea sa în autoeducator” [3, p. 92].

Elevul care posedă competența de gândire critică este capabil să: determine și înțeleagă relațiile de cauză-efect între diferite idei și concepte; analizeze rapid judecățile altora și să le evalueze pozitiv; construiască propriile argumente și să le transmită altora; depisteze semnificația ideilor și erorile prin argumentări logice; elucideze importanța și relevanța informațiilor; evalueze reflexiv propriile opinii, convingeri și idealuri. Menționăm faptul, că atitudinile datoriei și responsabilității, stimei și respectului, susținerii și ajutorului reciproc, bucuriei, interesului și toleranței stimulează și umanizează gândirea personalității și constituie o componentă fundamentală a competenței de gândire critică. În lipsa acestor atitudini este de neconceput educația și autoeducația deplină și amplă a competențelor de gândire critică și creativă.

Relațiile dintre competența de gândire critică și competența creativă

În continuare facem o analiză a aspectelor ce vizează relațiile dintre *competența de gândire critică și cea creativă*. Competența de gândire critică și cea creativă sunt în relații de cauzalitate, influențându-se reciproc. Aceste două tipuri de competențe interacționează și se presupun reciproc. Astfel, competența de gândire creativă generează noi idei, iar competența de gândire critică le evaluează pentru a evita eventualele erori de raționament. Deosebirile sunt prezentate prin următoarele abilități și atitudini: de cooperare; luarea deciziilor comune; argumentarea convingătoare în luarea deciziilor și de exprimare clară și corectă a opiniilor personale; încrederea în forțele proprii și corectitudine în relațiile cu

semenii și alți oameni; responsabilitatea în luarea deciziilor personale și de grup; evaluarea adecvată a opiniilor semenilor și a propriei activități de învățare; stima de sine adecvată, autoanaliza, obiectivitatea în evaluarea proceselor de gândire și a comportamentului personal; atitudinea de a-și recunoaște greșelile și de a-și asuma responsabilitatea față de procesul și produsul învățării; evaluarea adecvată a comportamentului personal și al semenilor; atitudinea datoriei, responsabilității și obligativității.

Mijloacele de formare a competențelor de gândire critică și creativă

În formarea și dezvoltarea competenței de gândire critică este necesar de utilizat preponderent în procesul educațional metodele și tehnicile de instruire prin problematizate, activ-participative, modelării didactice, de învățare în grup, harta conceptuală, studiului de caz, utilizarea și analogia, adaptarea și modificarea, inversarea/opunerea și combinarea.

Sistemul situațiilor și sarcinilor-problemă contribuie la formarea a astfel de abilități caracteristice competenței de gândire critică: stabilirea relațiilor de cauză și efect; determinarea unor legități, relații, principii și reguli; depistarea consecințelor/urmărilor; evidențierea esenței fenomenelor și proceselor; elucidarea structurii obiectului, fenomenului și depistarea interdependenței dintre elementele sau componentele lui; determinarea valorii acțiunilor, a conceptelor teoretice, ideilor; prognozarea proceselor, reieșind din faptele și argumente concrete; determinarea a noi raporturi dintre procesele și fenomenelor din natură și societate; elaborarea/crearea de probleme, determinarea a mai multor soluții de rezolvare a situațiilor și sarcinilor-problemă; emiterea de ipoteze sau presupuneri, verificarea și modificarea lor; elucidarea de noi soluții originale în situații schimbătoare; modificarea activității de învățare în corespundere cu noile exigențe; combinarea și modificarea componentelor structurali a obiectelor, fenomenelor și proceselor; elaborarea concluziilor și recomandărilor [5].

Pentru formarea și dezvoltarea competenței de gândire critice este necesar să ne bazăm pe nivelul de dezvoltare a formațiunilor psihice (determinismul intern) al elevilor și exigențele curriculumului școlar (determinismul extern). Factorul psihologic sau procesul dezvoltării orientate și conștiente a proceselor cognitive reglementează funcționarea competenței de gândire critică. Curriculumul școlar actual este orientat/direcționat spre formarea și dezvoltarea tangențială a competenței de gândire critică la elevii de vârstă școlară mică. În condițiile actuale elevii nu sunt suficient îndrumați în însușirea, procesarea, reflectarea critică și adecvată a informațiilor proiectate în curriculumul școlar. Instrumentul sau mijlocul de bază orientat spre formarea și dezvoltarea competenței de gândire critică la elevii de vârstă școlară mică este instruirea problematizată însoțită permanent de trăiri emoționale/sentimentale.

Problematizarea activează gândirea și motivația cognitivă a elevului, îl face să depisteze noi raporturi, relații, dependențe, să determine interdependența fenomenelor, să

formuleze judecăți și concluzii. Sistemul de situații și sarcini-problemă, elaborate la disciplinele de învățământ, trebuie să corespundă următoarelor cerințe didactice: să reflecte ideile sau conceptele de bază ale materiei de învățământ; să păstreze neapărat ansamblul relațiilor și interrelațiilor interdisciplinare; să se aplice metodele generale și cele speciale de cunoaștere științifică; pe parcursul trecerii de la o sarcină-problemă simplă la alta mai complexă neapărat să se țină cont de capacitățile și motivele individuale ale fiecărui elev sau grup de elevi; să se respecte exigențele principiului diferențierii și individualizării; metodele de instruire prin descoperire să se integreze în mod neapărat cu alte metode și tehnici de învățare. Problematizarea, organizată optim, favorizează formarea și dezvoltarea la elevi a atitudinilor datoriei și responsabilității [6].

Formarea și dezvoltarea competenței de gândire critică presupune neapărat concreșterea sau transformarea învățării în autoînvățare, educației în autoeducație, motivației în automotivație. Astfel, elevii treptat se transformă în autoeducatori, iar activitatea de formare și dezvoltare a competenței de gândire critică se transformă într-un proces autoformare și autodezvoltare.

Procesul de formare și dezvoltare a competenței de gândire critică reprezintă sau constituie o activitate socioumană care integrează în sine în mod sintetic și adaptiv/readaptiv aspecte (elemente sau componente) ale activităților de însușire a cunoștințelor despre mijloacele de cunoaștere, de formare și dezvoltare a capacităților creative, logice, reflexive, de învățare și de formare a atitudinilor valorice de ordin cognitiv, moral, estetic, profesional ș. a.

La elevii de vârstă școlară mică procesul de diagnosticare a nivelului de formare și dezvoltare a *competenței de gândire critică* se poate realiza cu ajutorul unor comportamente observabile exprimate în/prin atitudini (a fi), cunoștințe/informații (a ști) și capacități/abilități (a face). În diagnosticarea competenței de gândire critică la elevii de vârstă școlară mică au fost aplicate un set de criterii și indici. Competența de gândire critică este constituită din următoarele **componente**: atitudinile, cunoștințele sau informația, comportamentul (argumentarea, analiza, gândirea logică și creativă, gândirea independentă) și componenta reflexivă (reflexivitatea).

Componentele competenței de gândire critică la elevii

1. Componenta atitudinală – condiționează încrederea subiectului în posibilitățile proprii; receptivitatea față de opiniile altor elevi și a profesorului, responsabilitatea către consecințele propriilor acțiuni și fapte; tendința de a coopera și de a învăța în grup/echipă; atitudinea de a fi tolerant și adecvat față de opiniile și convingerile altor persoane; tendința de a participa activ și colegial la/în luarea deciziilor; amabilitatea, sensibilitatea, afectuozitatea; stabilirea relațiilor pozitive și prietenoase cu semenii și alte persoane; autoghidarea în acțiunile și faptele personale de sentimentul datoriei, responsabilității și

obligativității. Activitatea de gândire critică este stimulată, orientată și energizată de interesele cognitive și atitudinile morale ca: datoria și responsabilitatea, stima și grija față de om, respectul demnității personale. Aceste atitudini morale umanizează procesul de formare și dezvoltare a gândirii critice.

2. Componenta cognitivă/cunoștințele – condiționează procesul de formare a capacităților și atitudinilor de gândire critică. Către ele se referă informația asimilată și conștientizată referitor la modalitățile de analiză și sinteză, inducție și deducție, generalizare, sistematizare, argumentare și de integrare a informației. Către componenta cognitivă se referă toată informația în baza căreia se formează și se dezvoltă abilitățile gândirii critice: adaptare și readaptare, asociere și depășire a inerției, apreciere, integrare și evaluare, de a fi independent, reflexiv și de a poseda o comportare virtuală adecvată. Baza formării abilităților și atitudinilor gândirii critice o constituie informația de acțiune.

3. Componenta comportamentală – este constituită dintr-un sistem de capacități sau abilități care formează nucleul competenței de gândire critică. Această componentă în opinia noastră este benefic să fie concretizată și plasată în câteva subcomponente.

- **Capacitatea de a argumenta** în mod deplin și convingător punctul propriu de vedere și de a ține cont de opiniile și convingerile altor persoane; de a oferi argumente convingătoare și adecvate în luarea deciziilor; de a-și exprima clar și corect opiniile (oral și scris); de a manifesta încredere și a fi corect în relațiile cu alte persoane.

- **Abilitatea de a analiza informația.** Elevul/autoeducatul se caracterizează prin posedarea capacității de a găsi informațiile principale și necesare, a descoperi cu ușurință informațiile lipsă și a determina punctele forte și slabe ale afirmațiilor, a opiniilor și greșelilor care se comit în ele.

- **Abilitatea de a gândi logic și creativ.** Elevul stăpânește următoarele capacități: aplică adecvat operațiile gândirii logice; construiește sau formulează concluzii corecte; asociază rapid și cu ușurință operațiile gândirii; se adaptează și readaptează rapid la noile situații; depășește inerția și reinterpretează fără dificultăți informațiile; apreciază adecvat situațiile și sarcinile-problemă; integrează ideile/conceptele însușite; învață independent și este capabil să evidențieze esențial; evaluează adecvat succesiunea concluziilor; elaborează, emite decizii argumentate cu privire la respingerea, acceptarea sau amânarea temporară a unei hotărâri.

- **Capacitatea de a gândi independent.** Elevul posedă abilitatea de a formula întrebări și a elabora independent ipoteze sau presupuneri; își recunoaște greșelile personale și își asumă responsabilitatea referitor la faptele și acțiunile cognitive și practice întreprinse.

4. Componenta reflexivă (reflexivitatea) - caracterizează nivelul de dezvoltare a abilităților reflexive (stima de sine adecvată, autoanaliza, obiectivitatea în evaluarea proceselor de gândire și a comportamentului personal și al semenilor în cadrul lucrului

individual sau în grup; autocunoașterea, autoobservarea, abilitatea de autocontrol a emoțiilor/sentimentelor și de a fi emoțional echilibrat.

În dependență de gradul de formare și dezvoltare a competenței de gândire critică elevii comparativ pot fi plasați în trei grupe.

Nivelul scăzut se caracterizează printr-un grad redus de autoreglare a comportamentului și a independenței în procesul de realizare a sarcinilor didactice. Capacitățile creative și logice se manifestă relativ rar la elev. Abilitățile reflexive sunt slab dezvoltate (stima de sine inadecvată și incapacitatea de a se analiza pe sine, de a-și evalua acțiunile, inclusiv și cele mentale pentru a detecta greșelile în propria activitate mentală).

Elevul periodic manifestă încredere în posibilitățile proprii. Receptivitatea față de opiniile altor elevi, a profesorului și responsabilitatea față de consecințele activității personale este situațională, capacitatea de a coopera și de a lucra în grup de regulă se realizează sub/prin implicarea/motivarea directă a vârstnicilor. Activitatea de învățare a elevului la acest nivel este semnificativă numai sub aspect operațional. Este dificil de a depista abilitățile de analiză și sineză, de argumentare și învățare independentă prezente la elev.

Nivelul mediu se caracterizează prin manifestarea unei autoreglări preponderent situațională a comportamentului, independenței în procesul de îndeplinire a sarcinilor de învățare nestandarde. În cele mai dese cazuri elevul este capabil să gândească creativ și manifestă capacități bine formate de analiză a informației. Abilitățile reflexive sunt relativ bine dezvoltate. Activitatea de învățare este semnificativă din punct de vedere motivațional. În unele situații este dificil de a determina nivelul de manifestare a gândirii creative la elev. Elevul cunoaște și aplică adecvat operațiile gândirii logice, formulează concluzii preponderent argumentate, posedă capacitatea de asociere relativ rapidă și cu ușurință a informației, se adaptează și readaptează prompt la noile situații.

Elevul poate găsi informațiile de care duce lipsă și este capabil să elaboreze și să autoevalueze concluziile personale și ale semenilor. El manifestă abilități de a evalua reflexiv conținutul situațiilor și sarcinilor-problemă și posedă priceperea de a găsi informațiile principale pe fundalul celor pe care le deține. Elevul este tolerant față de opiniile și pozițiile altor persoane, ia în considerare punctul de vedere al altor persoane, participă activ și colegial la luarea deciziilor comune, este amabil și prietenos, stabilește relații pozitive, prietenoase cu semenii și este responsabil față de acțiunile personale și ale semenilor. În acțiunile de învățare elevul se conduce de sentimentul datoriei, obligativității și responsabilității, care necesită o susținere și motivare din partea vârstnicilor.

Nivelul înalt se caracterizează prin manifestarea la elev a unei autoreglări ridicate a activității de învățare independente, capacitățile creative și logice sunt foarte bine formate și dezvoltate. În cadrul discuțiilor elevul este capabil să-și convingă semenii spre punctul său de vedere, să demonstreze convingător adevărul științific.

Elevul este încrezut în posibilitățile proprii, este receptiv față de opiniile altor elevi și a profesorului, manifestă responsabilitate față de consecințele propriilor activități. El deține capacitatea de a coopera și de a învăța în grup, este tolerant față de opiniile și pozițiile altor persoane și ia în considerare punctul de vedere al altor persoane, participă activ și colegial la luarea deciziilor comune, este amabil, afectuos, prietenos și stabilește relații pozitive și prietenoase cu semenii. El permanent se conduce de sentimentul datoriei, responsabilității și obligativității. Elevul posedă capacitatea de asociere rapidă și cu ușurință a gândirii, se adaptează și readaptează rapid la noile situații, depășește inerția și reinterpretează fără dificultăți informațiile.

Abilitățile reflexive la elev sunt dezvoltate foarte bine, cu ușurință se autoanalizează și se autoevaluează adecvat. În mod obiectiv își analizează acțiunile de gândire și comportamentul personal în cadrul lucrului individual sau echipă/grupă. Activitatea de învățare este semnificativă sub aspect personal, găsește cu ușurință informațiile lipsă și necesare, elaborează și evaluează concluzii adecvate, apreciază reflexiv conținutul informațiilor și identifică fără dificultăți informațiile principale pe fundalul celorla în exces.

Diagnosticarea competenței de gândire critică la elevii de vârstă școlară mică

În baza aplicării metodelor observării, conversației și testării cu elevii și profesorul școlar a fost diagnosticat nivelul de formare și dezvoltare a competenței de gândire critică la elevii claselor a IV-a.

Tabelul 1. Nivelul de formare și dezvoltare competenței de gândire critic la elevi

<i>Nivelul</i>	<i>Înalt</i>	<i>Mediu</i>	<i>Scăzut</i>	<i>Total</i>
Procentajul elevilor examinați	25%	44%	31%	100%

Din datele plasate în Tabelul 1 observăm, că la elevi predomină nivelul înalt și mediu de formare și dezvoltare a competenței de gândire critică – 69% persoane, iar nivelul scăzut constituie 31% elevi. La un nivel relativ scăzut sunt formate capacitățile de a formula întrebări și a elabora independent presupuneri/ipoteze, de a analiza adecvat informația și a gândi independent, tendința de a coopera și de a învăța în grup/echipă, a-și recunoaște greșelile, a-si asuma responsabilitatea.

În cadrul experimentului pedagogic am urmărit și obiectivul de a elucida relațiile dintre competența de gândire critică și gândire creativă. În calitate de instrumente au fost utilizate nivelele de formare și dezvoltare a creativității elaborate de Вильямс și modificate de Е. Туник [7].

Nivelul de formare și dezvoltare a competenței de gândire creativă la elevii de vârstă școlară mică

1. Nivelul scăzut

Elevul întâmpină dificultăți în soluționarea situațiilor și sarcinilor-problemă de învățare, în elaborarea de ipoteze/presupuneri și în producerea de idei originale. El distanțat și foarte rar manifestă interes către activitățile creative, rareori demonstrează tendințe de a participa în activitățile de învățare în grup/echipă, nu dă dovadă de inițiativă, rareori participă la discuții și câte o dată își împărtășește ideile și opiniile cu semenii. Elevul îndeplinește sarcinile creative în mod pasiv și predominant gândește inert. Productivitatea activității de învățare creativă este la un nivel redus și foarte scăzut. Elevul evită sarcinile creative complexe și nu manifestă curiozitate și interes constant către tipurile de sarcini creative. El posedă dificultăți în activitățile de învățare independentă, permanent are nevoie de ajutorul și susținerea profesorului sau al semenilor.

Mijloacele de învățare creativă se află la un nivel scăzut de dezvoltare și preferă să acționeze conform șablonului standard. Produsele învățării creative uneori sunt imprecise și incomplete. Abilitățile de autoreglare sunt slab dezvoltate.

Elevul se simte inconfortabil, nesigur în posibilitățile intelectuale proprii și în unele situații manifestă îngrijorare/neliniște în activitatea de a comunica în activitățile de învățare formală. Percepția în cele mai dese cazuri nu este însoțită de trăiri emoționale. Eșecurile sunt însoțite de emoții negative pe termen lung. El manifestă o stimă de sine scăzută și posedă dificultăți de comunicare în grup/echipă.

2. Nivelul mediu

Elevul cu ușurință face față sarcinilor creative și-n soluționarea lor obține rezultate/produse pozitive. El fără dificultăți elaborează ipoteze/presupuneri, produce idei/judecăți originale, însă nu este capabil să determine cele mai eficiente soluții și procedee în soluționare a situațiilor și sarcinilor-problemă. Situațiile și sarcinile-problemă le acceptă cu plăcere, însă productivitatea activității de învățare creativă este neînsemnată. El caută oportunități de a se manifesta în activitățile creative, numai că interesul față de ele este inconsecvent. Interacționează cu plăcere și succes în activitățile de învățare în echipă, însă rar își exprimă punctul de vedere, fiindu-i teamă de a fi corectat. Elevul preferă sarcinile dificile și nu acceptă pe cele simple, însă rareori manifestă persistență în rezolvarea lor.

Interesul către activitățile creative este inconstant. El manifestă abilități situaționale de soluționare a sarcinilor creative care necesită susținere motivațională externă. Activitatea de învățare creativă decurge într-un ritm mediu, succesul învățării este variabil. Produsul creativ de regulă are un aspect complet. Abilitățile de autoreglare sunt la un nivel mediu de dezvoltare. Trăirile emoțiile care însoțesc activitatea de învățare creativă, de regulă depind de multe circumstanțe: mediul de învățare, starea emoțională, frecvența succesului și eșecului. Elevul este receptiv, atent, dar uneori nerăbdător și retras în comunicare, abilitățile de autoevaluare sunt bine dezvoltate.

3. Nivelul înalt

Elevul posedă abilități suficiente de a soluționa cu ușurință sarcinile creative și este capabil să descopere mai multe modalități de rezolvare a lor, este permanent preocupat pentru obținerea rezultatelor pozitive, fără dificultăți formulează întrebări euristice și sarcini-probleme. El manifestă capacitatea de a genera noi idei originale, asocieri adecvate și să identifice mai multe utilizări a obiectelor. Elevul posedă un ritm și un stil individual de învățare creativă, este capabil să-și subordoneze eforturile emoționale, intelectuale și volitive obiectivelor de învățare. El foarte rar apelează la ajutorul profesorului și este în căutare permanentă a oportunităților de eliberare a energiei creatoare, primește satisfacție mai degrabă din procesul învățării în sine decât din rezultatul/produsul obținut.

Elevul este perseverent în acțiunile de percepere și rezolvare a situațiilor și sarcinilor-problemă. El este capabil să: formuleze independent situații și sarcini-probleme; emită concluzii și soluții rezonabile; gândească liber; interacționeze eficient cu echipa; descopere modalități alternative de rezolvare a problemelor și să aleagă pe cea mai optimă. Elevul este independent în activitatea de învățare creativă, manifestă inițiativă, este permanent persistent și automotivat în activitatea de gândire creativă.

Abilitățile de autoreglare sunt bine dezvoltate, iar productivitatea activității de învățare este înaltă. Activitatea de învățare creativă la acești elevi este însoțită de trăiri emoționale pozitive, iar interesul cognitiv este constant. Elevul manifestă atitudini de respect și stimă de sine bine dezvoltate. El este sensibil către problemele și nevoile semenilor, manifestă încredere în posibilitățile personale și este independent în acțiunile de învățare. Elevul în cadrul activității de învățare creativă permanent este relaxat emoțional.

În diagnosticarea nivelului de formare și dezvoltare a competenței creative a fost aplicată metoda observării. Rezultatele obținute sunt plasate în Tabelul 2. (media generală la disciplinele *Limba și literatura română, Matematica și Științe*).

Tabelul 2. Nivelul de formare și dezvoltare a competenței creative la elevi

<i>Nivelul</i>	<i>Înalt</i>	<i>Mediu</i>	<i>Scăzut</i>	<i>Total</i>
Procentajul elevilor examinați	28%	38%	34%	100%

Rezultatele prezentate în Tabelele 1, 2, denotă faptul, că nivelul de formare a competenței de gândire critică și a competenței creative sunt aproximativ identice. Totuși există unele devieri: a) nivelul de dezvoltare a competenței creative este puțin mai înalt și constituie 28% persoane (nivelul înalt); b) nivelul mediu al competenței de gândire creativă este cu 6% elevi mai jos în raport cu competența de gândire critică; c) nivelul de dezvoltare a competenței creative este cu 3% elevi mai jos în comparație cu cel al competenței de gândire critică.

Condițiile psihopedagogice generale de formare și dezvoltare a competenței de gândire critică

În baza reperelor teoretice și praxiologice au fost elucidate condițiile psihopedagogice de formare și dezvoltare a competenței de gândire critică. Ele au fost plasate convențional în câteva grupe reieșind din criteriile și indicii structurali a competenței de gândire critică și prevederile curriculumului disciplinar. Fiecare grup de condiții psihopedagogice preponderent este orientat spre formarea și dezvoltarea anumitor componente ale competenței de gândire critică: atitudinală, cognitivă, comportamentală (abilitățile de analiză a informației, argumentare, gândire logică și creativă, gândire independentă) și reflexivitatea.

1. *Condiții psihopedagogice bazate pe corelarea unităților de competență specifice reflectate în curriculumul școlar orientate spre formarea și dezvoltarea competenței de gândire critică la elevii de vârstă școlară mică.*

Cadrele didactice au menirea de a depista și a pune accentul pe unitățile de competențe, care în mod special favorizează/optimizează dezvoltarea competenței de gândire critică la elevii de vârstă școlară mică. Curriculumul actual pentru învățământul primar prevede formarea competenței de gândire critică. În opinia noastră este nevoie de reformulat unele unități de competențe pentru a direcționa și intensifica/spori optim și eficient activitatea profesorului școlar în formarea și dezvoltarea competenței de gândire critică la elevii de vârstă școlară mică. În continuare ieșim cu unele propuneri privitor la modificarea și direcționarea activității profesorului școlar.

Matematica: *înțelegerea semnificației* operațiilor matematice, elementelor intuitive de geometrie și măsurări; *analiza* figurilor geometrice și compararea cu obiectele din mediul înconjurător; *analiza și interpretarea* adecvată a situațiilor și sarcinilor-problemă prin explicații proprii; *sintetizarea sau generalizarea informațiilor* în rezolvarea de sarcini-problemă și *înțelegerea conexiunii/relațiilor* dintre acestea; *înțelegerea și conștientizarea* aplicării etaloanelor/unităților de măsură convenționale, *argumentarea și folosirea* lor în situații standarde și creative.

Limba și literatura română: *identificarea semnificației și analiza* sensului mesajelor orale și *sintetizarea* informațiilor; *redarea prin cuvinte proprii* a conținutului unui fragment dintr-un text citit sau audiat; *transmiterea de informații* în limbaj personal; *distingerea informațiilor esențiale* dintr-un text citit; *reprezentarea* conținutului mesajelor scrise într-un limbaj propriu; *interpretarea/exprimarea propriilor opinii* în anumite situații de comunicare; *exprimarea prin cuvinte proprii* a ideilor și atitudinilor față de textul citit și personajele textului; *identificarea* elementelor principale ale cărților citite și discutate în colectivul clasei.

Științe: *cauzele diversității* plantelor și animalelor; *explicarea prin cuvinte proprii a influenței* plantelor și animalelor, a fenomenelor naturii asupra mediului înconjurător;

explicarea influenței fenomenelor naturii asupra animalelor; cauzele diversității plantelor și animalelor; explicarea și argumentarea unor investigații simple; identificarea și argumentarea diversității condițiilor de viață a lumii vii; cauzele circuitului apei în natură și influența lui asupra fenomenelor naturale; cauzele diversității lumii vii; aprecierea influenței condițiilor de viață asupra organismelor; relațiile dintre lumea plantelor și animalelor; propunerea unor acțiuni de protecție a mediului local; argumentarea influenței condițiilor de mediu asupra viețuitoarelor din diverse zone naturale; argumentarea importanței mijloacelor de orientare pe teren; aprecierea influenței tehnologiilor moderne asupra vieții omului; argumentarea efectelor mișcării Pământului.

Istoria: *localizarea în spațiu și timp a faptelor, evenimentelor referitoare la istoria familiei, a localității natale; descrierea domeniilor de activitate umană în evoluție istorică; argumentarea necesității păstrării patrimoniului cultural; evidențierea structurii obiectului/subiectului social și elucidarea legităților dezvoltării societății; determinarea etapelor și perioadelor de dezvoltare a fenomenului sau epocii și a importanței lor; conștientizarea procesului de dezvoltare istorică și mecanismul ei; evidențierea și conștientizarea specificului evenimentelor sociale și epocii; determinarea esenței sociale deosebite a evenimentelor asemănătoare în diverse epoci; depistarea a noilor fapte și evenimente; evaluarea caracterului și valorii fenomenului (evenimentului); a trage învățăminte din faptele trecutului [4].*

2. Condiții psihopedagogice de formare și dezvoltare concomitentă a tuturor componentelor structurale a competenței de gândire critică

Activitățile de învățare și-n special cele de ordin creativ trebuie să se raporteze la componentele competenței de gândire critică: atitudinală, cognitivă, comportamentală (argumentarea, analiza, gândirea logică și creativă, gândirea independentă) și reflexivă.

3. Condiții psihopedagogice care prevăd ca situațiile și sarcinile-problemă să corespundă potențialului de activitate intelectuală a fiecărui elev sau grup de elev

Procesul dezvoltării capacităților de gândire critică prevede respectarea la nivelul major a principiului și regulilor individualizării și diferențierii. Diferențierea activității de învățare presupune crearea unui fond emoțional pozitiv și autonom/independent în activitățile de învățare. Posibilitatea de a învăța din propria dorință/inițiativă oferită elevilor dreptul de selectare autonomă a situațiilor și sarcinilor-problemă și solicită respectarea următoarea reguli: sarcinile de învățare creativă să fie de divers grad de complexitate și să se raporteze la posibilitățile intelectuale și motivaționale a elevului/elevilor; motivarea permanentă a activității de învățare; crearea fondului emoțional favorabil care oferă o libertate deplină a cugetului elevilor; excluderea/înlăturarea blocajelor cognitive și emoționale; dezvoltarea capacității de argumentare și de a face concluzii; formarea și dezvoltarea atitudinilor responsabilități și obligativității la elevi.

Profesorul școlar are menirea de a crea situații educaționale în care elevul/elevii să: explice și să analizeze; elaboreze întrebări; manifeste interes și activism independent; participe activ în soluționarea situațiilor și sarcinilor-problemă; argumenteze opiniile/sugestiile personale și să coopereze în activitățile de învățare în grup; determine punctele forte și slabe ale afirmațiilor și opiniilor; evalueze reflexiv propriile opinii și convingeri; aplice diverse metode și procedee în soluționarea sarcinilor de învățare; alcătuiască independent situații și sarcini problemă; coopereze în căutarea de soluții alternative în rezolvarea problemelor; exprime opinia proprie și să manifeste atitudini adecvate față de sine și alți elevi; evidențieze valoarea și importanța ideilor și erorile prin argumentări logice.

4. Condiții psihopedagogice raportate la specificul particularităților de vârstă și individuale ale elevilor, la distinctele corelării obiectivelor de învățare, pe de o parte, și specificul de dezvoltare a proceselor cognitive, motivaționale, caracteriale și volitive, pe de altă parte.

5. Condiții psihopedagogice direcționate în mod special spre formarea și dezvoltarea atitudinilor valorice comportamentale. Atitudinile cognitive, morale și de comunicare transformă capacitățile gândirii critice în substructuri valorice pentru personalitate. Atitudinile datoriei și responsabilității, respectului, bunăvoinței și stimei, bucuriei, susținerii și ajutorului reciproc, toleranței și onestității constituie pilonul componentei atitudinale a competenței de gândire critică [6].

Cu elevii de vârstă școlară mică pot fi proiectate și realizate un set de activități orientate spre formarea și dezvoltarea componentei atitudinale ca: acțiuni de aplicare a normelor de comportare adecvată în cadrul cooperării; crearea situațiilor de susținere a propriilor idei și opinii prin argumente convingătoare; exerciții de manifestare a ajutorului reciproc; activități de reglare și autoreglare a trăirilor emoționale; exerciții de formare a atitudinii critice și exigente de sine și semenii; activități de formare a atitudinii pozitive în evaluarea succesului și insuccesului școlar; exerciții de autoanaliză adecvată a stilului de activitate, de autoapreciere adecvată a posibilităților și de manifestare a propriei individualități.

6. Formarea atitudinilor cognitive - condiție semnificativă pentru susținerea energetică a activității de formare și dezvoltare a competenței de gândire critică la elevi

Cercetările efectuate până în prezent demonstrează că dinamica formării și dezvoltării atitudinilor de învățare este determinată de următorul sistem de atitudini către: componenții externi a procesului de învățare și mijloacele de activitate cognitivă; activitatea de învățare creativă și critică; învățarea independentă, în grup/echipă și de învățare reciprocă în cadrul cărora se produce satisfacerea nevoilor elevului de a colabora, a-și schimba modul de comunicare, de a coopera și interacționa cu alte persoane și de autoorganizare în cadrul activităților de învățare.

Concluzii

Elevii care posedă competența de gândire critică stăpânesc astfel de abilități: produc independent decizii valorice; sunt responsabili, receptivi la informațiile noi; analizează critic și adecvat informațiile; analizează acțiunile și faptele proprii și ale semenilor de pe pozițiile valorilor morale; dețin abilități de a schimba/modifica pozitiv modul obișnuit de viață, opiniile și convingerile; sunt capabili de a auto forma noi modele pozitive de activitate raportate la condițiile de viață socială; manifesta tendințe de a însuși și a analiza informațiile valorice; sunt încrezuți în posibilitățile proprii și sunt autocritici; stăpânesc abilitatea de autocunoaștere a neajunsurilor proprii și sunt capabil să le corecteze; înțeleg și conștientizează adecvat și rezonabil locul lor în viață.

Bibliografie

1. BALERCĂ, V. Analiza abordărilor pedagogice a dezvoltării gândirii la elevii claselor primare. Vol. *Internațional de studii științifice de specialitate „Aspecte, orientări și perspective ale științelor educației în societatea contemporană”*. Bacău: Ed. Smart Academic, 2020. pp. 53-69.
2. BALERCĂ, V. Modalități de dezvoltare a gândirii critice la școlarii de vârstă mică. *Revista Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe ale educației*. 2022, Nr. 5(155). pp. 26-32.
3. CRISTEA, S. *Educația. Concept și analiză*. V. 2, București: DPH, 2016. 117 p.
4. Curriculum național. Învățământul primar. Chișinău, 2018. 212 p.
5. DINCĂ, M. *Teste de creativitate*. București: Editura Paideia, 2001. 104 p.
6. PANICO, V. ș. a. *Conceptul și modelul educației pentru schimbare și dezvoltare*. Chișinău: UST, 2011. 100 p.
7. ТУНИНК, Е. Е. *Диагностика креативности*. Тест Е. Торренса. Санкт-Петербург. 1998. 167 с.